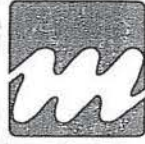

Sayı: 2

Yıl: 1986

MARMARA ÜNİVERSİTESİ FEN - EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRK LÜK ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

İstanbul - 1987

CEVÂHİRÜ'L-ASDÂF ÜZERİNDE
YAPILAN ÇALIŞMALAR
VE ZAJACZKOWSKI'NİN ESERİ

AHMET TOPALOĞLU*

1. CEVÂHİRÜ'L-ASDÂF

Cevâhirü'l-asdâf muhtasar bir tefsirdir. Kastamonu ve havalisinde hüküm süren Candaroğulları Beyliği'nin sekizinci hükümdarı İsfendiyar bin Bâyezîd'in (1392-1440) emriyle oğlu İbrahim Çelebi için, adı bilinmeyen bir âlim tarafından, XV. yüzyılın başlarında yazılmıştır. Eser "satır-arası" Kur'an tercümeleleriyle tefsirler arasında ayrı bir grup teşkil etmektedir. *Cevâhirü'l-asdâf*, âyetlere önce kelime kelime mânâ verilmesi bakımından "satır-arası" tercümelere, yer yer uzun tefsir parçaları ihtiva etmesi bakımından da tefsirlere benzemektedir. Fakat tercümelerden daha geniş ve tefsirlerden çok daha muhtasardır. Bu bakımdan bu esere "tefsiri tercüme" diyebiliriz¹.

Cevâhirü'l-asdâf'in İstanbul ve Anadolu kütüphanelerinde, yurtdışındaki çeşitli kitaplarda ve hatta şahıs ellerinde pek çok nüshası bulunduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda birer mushaf olan bu eserlerin çok güzel bir yazıyla ve diğer eserlere nisbetle daha itinalı bir şekilde istinsah edildiği, Kur'an'ın mânâsını anlamak için, hattâ yalnız sevap maksadıyla okunduğu, okutulduğu, yazıldığı ve yazdırıldığı mâlûmdur. Bütün nüshalarının eksiksiz bir şekilde tesbit edilip incelenmesi hemen hemen imkânsız olan *Cevâhirü'l-asdâf*'in biz 28 nüshasını görüp inceleyebildik. Buna, aşağıda bahsedeceğimiz Zajaczkowski'nin tavsif ettiği Avrupa'daki iki nüshayı da eklersek bu sayı otuza ulaşır. Çeşitli nüshaları yakından inceleyip karşılaştırdığımızda bunların, birbirinden oldukça farklı iki ayrı nüsha grubuna ayrıldığını tesbit ettik. Bu iki nüsha grubuna ait eserleri *Cevâhirü'l-asdâf*'in değişik nüshaları gibi kabul etmek mümkün değildir.

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi öğretim üyesi

¹ "Satır-arası" Kur'an tercümeleleri, tefsirler ve *Cevâhirü'l-asdâf*'in mahiyeti, yazıldığı yer ve yazılış tarihi, yazarı hakkında daha geniş bilgi için şu makalemize bakılabilir: "Kur'an-ı Kerim'in ilk Türkçe tercümeleleri ve *Cevâhirü'l-asdâf*", *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı 27, İstanbul 1983, s. 58-66.

Bunlar, biri diğerinden faydalanılarak yazılmış âdeta iki ayrı eser gibidir. *Cevâhirü'l-âsdâf*'dan bahsedenlerin ve üzerinde çalışma yapanların hiçbirisi bugüne kadar bunun farkına varamamıştır. Bu iki nüsha grubundan birine, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Hazine bölümü 22 numarada kayıtlı bulunan nüshadan dolayı, "Hazine grubu", diğerine de, Süleymaniye Kütüphanesi, Kılıç Ali Paşa bölümü 78 numarada kayıtlı bulunan nüshadan dolayı, "Kılıç Ali Paşa grubu" adını verdik.

2. DAHA ÖNCE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Biz bu makalemizde *Cevâhirü'l-âsdâf* üzerinde daha önce yapılan çalışmaları ele almak istiyoruz. *Cevâhirü'l-âsdâf* Kâtib Çelebi'den beri bilinen bir eserdir. Fakat ilk olarak Avrupalı türkologların dikkatini çekmiş ve 1888 yılından itibaren bu âlimler tarafından tanıtılmağa ve incelenmeğe başlanmıştır. Aşağıda da görüleceği gibi, Zajaczkowski'nin çalışması dışındaki bu araştırma ve incelemelerin hemen hepsi eksik ve yanlış bilgilerle doludur. Türkiye'de ise eser ilk defa tarafımızdan ele alınıp incelenmiştir. Tesbit edebildiğimiz kadarıyla bu çalışmaları kronolojik sıraya göre göstermeğe çalışacağız.

KISALTMALAR

- CA. *Cevâhirü'l-âsdâf*.
 DLT. *Divânü Lugati't-Türk Tercümesi*, I-III. c., Ankara 1939-1941, Türk Dil Kurumu yayını.
 DS. *Derleme Sözlüğü*, I-XI, Ankara 1963-1979, Türk Dil Kurumu yayını.
 EUTS. Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul 1968, Türk Dil Kurumu yayını.
 Kam. T. Mütercim Âsım, *Kamus Tercümesi*, I-III, İstanbul 1305.
 KT. I "Satır-arası" *Kur'an Tercümesi*, I. cilt: Giriş ve metin (Türk ve İslâm Eserleri Müzesi, 40 numarada kayıtlı nüsha; neşreden: Dr. Ahmet Topaloğlu), İstanbul 1976, Kültür Bakanlığı yayını.
 KT. II "Satır-arası" *Kur'an Tercümesi*, II. cilt: Sözlük (hazırlayan: Dr. Ahmet Topaloğlu), İstanbul 1978, Kültür Bakanlığı yayını.
 TS. *Tarama Sözlüğü*, I-VI, Ankara 1963-1972, Türk Dil Kurumu yayını.

- Z. Ananiasz Zajackzowski.
 Zenk. Jules Théodore Zenker, *Dictionnaire Turc-Arabe-Persan*, Leipzig, 1866, 1876.

**BU MAKALEDE FAYDALANDIĞIMIZ CÊVÂHİRÜ'L-ASDÂF
 NÜSHALARI**

- A Topkapı Sarayı Müzesi, III. Ahmed, nr. 32.
 H Varşova Üniversitesi İslâmî Eserler Kütüphanesinde bulunan M. Cl. Huart nüshası.
 S Süleymaniye Kütüphanesi, Kılıç Ali Paşa, nr. 78.
 T Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine, nr. 22.
 Z Zajackzowski'nin İstanbul'dan satınaldığı ve çalışmasında asıl nüsha olarak kullandığı yazma.

*

1. *Cevâhirü'l-asdâf* dan ilk defa Kâtib Çelebi bahsetmiştir. Kâtib Çelebi eseri şöyle tanıtır: *Cevâhirü'l-asdâf - fî't-tefsîri Türkî. Ellefehû racülün min' ulemâ'i asr'l-emîr İsfendiyâr bin Bâyezid bi-iltimâsihi*: "Cevâhirü'l-asdâf - Türkçe tefsir. Emîr İsfendiyar bin Bâyezid devri âlimlerinden bir zat tarafından, İsfendiyar'ın isteği üzerine telif edilmiştir"².

2. Rieu, British Museum'da bulunan Türkçe yazmalarla ilgili hazırladığı katalogda, bu kütüphanede bulunan eksik bir CA. nüshasını tavsif etmiştir³. Bu nüsha Kur'ân'ın 36. Yâsin sûresinden sona kadar olan kısmı ihtiva etmektedir.

3. Bursalı M. Tahir *Delîlü't-tefâsîr* adlı risalesinde CA. hakkında şu bilgiyi vermektedir: "CA., lisân-ı Türkî üzere muharrer olup İsfendiyar Bey zamanında yazılmıştır ki bu cihetle târîh-i tahrîri 797 (1394) ilâ 833 (1429) olmak lâzım gelir"⁴.

4. Daha sonra Seybold bu eserle ilgilenmiş, Rieu'nün katalogunda verdiği bilgiyi tekrarladıktan sonra, Breslau ve Hamburg Belediye

² *Keşfü'z-zunûn*, c. I, s. 612, ikinci basılış, İstanbul 1971.

³ Ch. Rieu, *Catalogue of the Turkish Mss. in the British Museum*, London 1888, p. 3 (côte: Or. 1143).

⁴ *Delîlü't-tefâsîr*, 2. tabı, İstanbul 1325 (1907), s. 48.

Kütüphanelerinde bulunan iki nüsha hakkında da bilgi vermiştir⁵. Her üç nüsha Yâsin sûresinden sona kadar kısmı ihtiva etmektedir.

5. Birkaç yıl sonra M. Cl. Huart, *Journal Asiatique*'de neşrettiği bir makalede eseri kısmen incelemiştir⁶. Huart bu çalışmasında, kendi koleksiyonu arasında bulunan 905 (1499) tarihli eksik bir CA. nüshasını incelediğini kaydettikten sonra, eserin Osmanlı şivesiyle olmayıp XV. yüzyılda Sinop ve Kastamonu'ya has bir lehçe ile yazıldığını ve bu lehçenin eski Osmanlı lehçesine bağlanabileceğini zikrediyor. Daha sonra Varşova Üniversitesi İslâmî Eserler Kütüphanesi'ne intikal eden ve Kur'an'ın başından 18 sûreyi (Kehf sûresinin sonuna kadar) ihtiva eden bu nüshadan Huart yalnız birkaç hikâye ve tefsir parçası neşretmekle iktifa etmiş, bu arada Kur'an tercümesi metnini bile vermemiştir. Ayrıca çalışmasına, yanlışlarla dolu bir de lugatçe eklemiştir.

6. Schacht, Ebu'l-Leys Tefsiri tercümelerinin İstanbul ve Bursa kütüphanelerinde bulunan bâzı nüshalarını tavsif ederken CA.dan da bahsetmiştir⁷. Makalesinin sonunda, başka "anonim bir Türkçe tefsir" in İstanbul'da Kılıç Ali Paşa Kütüphanesi'nde 78 numarada muhafaza edilmekte olduğunu zikretmiştir. Schacht, başka bir tefsir zannettiği bu eserin CA.ın bir nüshası olduğunu bilmiyordu. Halbuki bu husus nüshanın giriş kısmında açıkça belirtilmektedir.

7. M. Fuat Köprülü, *Encyclopédie de l'Islam*'ın "Turks" maddesi içinde yazdığı bölümde eser hakkında bilgi vermiş ve Huart'ın yukarıda zikrettiğimiz makalesinden bahsederek onun, tefsirin dilini Kastamonu lehçesi diye telakki etmekle aldandığını kaydetmiştir⁸.

8. Türk Dil Kurumu tarafından neşredilen *Tarama Dergisi*'nde CA. dan alınan 225 kelime bulunmaktadır⁹. Daha sonra yayımlanan *Tarama Sözlüğü*¹⁰ için taranan eserler arasında CA.ın, Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde 278 numarada kayıtlı nüshası da bulunmaktadır.

⁵ C.F. Seybold, *Ein anonymes alter türkischer Kommentar zum letzten Drittel des Korâns in drei Handschriften zu Hamburg, Breslau und im Britischen Museum*, Festschrift Eduard Sachau, Berlin 1915, s. 326-332.

⁶ *Un Commentaire du Qorân en dialecte turc du Qastamouni*, (XV. siècle), 11. seri, c. XVIII, Paris 1921, s. 161-216.

⁷ M. J. Schacht, "Zwei altosmanische Koran-Kommentare" *OLZ* XXX, Eylül 1927, s. 751-752.

⁸ *Encyclopédie de l'Islam*, IV, 994, Leyde 1934.

⁹ *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*, İstanbul 1934, s. 69.

¹⁰ *Tarama Sözlüğü*, c. I-VI, Ankara 1963-1972.

3. ZAJACZKOWSKİ'NİN ESERİ

9. CA. üzerinde bugüne kadar yapılan çalışmaların en değerlisi, Polonyalı türkolog Prof. A. Zajackowski tarafından bu Türk dili yâdigârı için neşredilen müstakil eserdir ¹¹. Zajaczkowski eserinin giriş kısmında (s. V-XXI) CA.ın Türk dili bakımından ehemmiyetine temas ettikten sonra, eser üzerinde kendisinden önce yapılan çalışmaları zikreder. Daha sonra bu araştırmasında kullandığı üç nüshayı tavsif eden Z., eserin yazıldığı yer ve tarih hakkında bilgi verir. Giriş kısmı CA.ın imlâ, fonetik ve dil özelliklerine dair kısa bir araştırmaya dayanan notlarla son bulur.

Z. bu araştırmasında CA. ın şu üç nüshasından faydalanmıştır: Esas nüsha olarak, İstanbul'dan satın aldığı ve o tarihlerde elinde bulundurduğunu söylediği nüshayı almıştır. Bu nüshada giriş kısmının bulunmadığını, eserin Fâtiha sûresinin tercümesiyle başladığını söyler. Verdiği tercüme, bizim faydalandığımız A nüshasındaki tercümenin aynıdır. Z. nin satın aldığı bu nüshanın A nüshasının bir kopyesi olduğunu tahmin ediyoruz. Bundan başka, Süleymaniye Kütüphanesi, Kılıç Ali Paşa bölümü 78 numarada kayıtlı nüsha ile, o tarihlerde Huart'ın elinde bulunan, daha sonra Varşova Üniversitesi İslâmî Eserler Kütüphanesi tarafından satın alınan nüshayı kullanmıştır. Bu nüsha, Kur'an'ın baş tarafından 18 sûrenin tefsirini ihtiva eden eksik bir nüshadır. İstinsah tarihi 905 (1499)'tir.

Z.nin faydalandığı bu üç nüsha, bizim "Kılıç Ali Paşa grubu" dediğimiz ve eserin ikinci grup nüshaları olarak kabul ettiğimiz nüshalardandır. Şu halde Z. bizim esas aldığımız "Hazine grubu" nüshalarını görmemiştir. Esasen o, eserin birbirinden farklı iki nüsha grubunun bulunduğunu bilmiyordu.

Eserin asıl kısmı (s. 1-108) iki bölümden teşekkül etmiştir: Seçilmiş metinler ve sözlük. Eserin ilk 77 sayfasını metin teşkil etmektedir. Z., 2, 5, 9, 12, 16, 18, 22, 25, 27. sûrelerden bâzı âyetlerin tercümesiyle 55, 68, 69, 76, 77, 78, 80-87, 100, 112 ve 114. sûrelerin (bunlar Kur'an'ın sonunda bulunan kısa sûrelerdir) tercüme metnini vermiş, asıl nüsha ile karşılaştırdığı diğer iki nüshadaki farkları da dipnotta kısmen göstermiştir. İkinci kısım (s. 78-98), 230 kadar kelimeyi ihtiva eden Türkçe-Lehçe-Fransızca sözlükten ibarettir. Yazar eserinin giriş kısmında (s. XX) bu sözlüğü, daha önce neşrettiği *Kelile*

¹¹ *Études sur la langue vieille-osmanlie, II. Chapitres choisis de la traduction turque-anatolienne du Qorân*, Krakow 1937, XXI + 108 s.

ve *Dimne* adlı araştırmasında¹² üzerinde durulmayan kelimelerden teşkil ettiğini söylemektedir. Sözlükte yer yer metinden örnekler ve bunların Lehçe tercümesi de verilmiştir. Ayrıca eserin sonuna (s. 99-108) Lehçe iki kısa bölüm eklenmiştir. Sentaks ve frazeolojiye dair olan birinci bölümde, Arapça cümle yapısının eser üzerindeki tesiri incelenmiş ve mütercimnin bâzan Arapça cümlelerin kelime sırasını aynen Türkçeye nakledip Arap frazeolojisini çok yakından taklit ettiği neticesine varılmıştır. İkinci bölümde tefsirin kaynakları üzerinde durulmuştur. Z. burada, teferrüata girmeden yaptığı bâzı karşılaştırmalar neticesinde, CA.ın Taberî ve Sa'lebî tefsirlerinden başka Zemahşerî'nin *Keşşâf*'ından da faydanılarak yazıldığını tesbit ettiğini söylemektedir.

Z.nin özetlemeğe çalıştığımız bu değerli araştırmasındaki bâzı hatalar üzerinde durmak istiyoruz. Bunlar maalesef böyle ciddi bir çalışmada bulunması mümkün olabilecek sayıdan çok daha fazladır. Z., yukarıda da belirttiğimiz gibi, eserini üç nüshaya dayanarak hazırladığını söyler. Bunlardan biri eksik bir nüshadır. Fakat S nüshası tam ve oldukça sağlam bir nüshadır. Z. metnini hazırlarken nüsha karşılaştırmasını ciddi bir şekilde yapmamıştır. Bâzı yerlerde nüsha farklarını göstermiş, bâzı yerlerde ise ya hiç göstermemiş veya yanlış tesbit etmiştir. Meselâ, 77 sayfalık metnin 1-12. sayfalarını yalnız S ile, 13-16. sayfaları S ve H ile, 17-44. sayfaları yalnız H ile karşılaştırdığı halde 45-59. sayfaların hiçbir nüsha ile karşılaştırmamış, 60-77. sayfaları da S nüshası ile karşılaştırmıştır. Diğer bir husus da esas aldığı kendi elindeki nüshaya son derece bağlı kalmış olmasıdır. Nüshadaki bütün imlâ ve hareke yanlışlarını aynen metne aktarmış, hiçbir tashih ve tamir yapmamıştır. Eser Arapça bir metnin tercüme ve tefsiri olduğuna göre, Arapçayı da çok iyi bilen Z.nin birçok istinsah hatalarını düzelterek metne alması gerekirken o aksini yapmıştır. Bu haliyle eser, üzerinde fazla durulmadan aceleyle hazırlanmış ve metne tam vâkıf olamayan bir kişinin kaleminden çıkmış bir eser intibasını uyandırmaktadır. Gerçi eserin neşredildiği yıllarda (1937) Eski Türkiye Türkçesi metinleri üzerinde yapılmış fazla araştırma ve inceleme yoktu. Daha sonraki yıllarda birçok çalışmalar yapılmış, eserler ve indeksler neşredilmiş, çok sayıda dil yadigârı taranarak sözlükler hazırlanmıştır. Biz bunlardan faydalanarak daha doğru ve kesin neticelere varabiliyor, metinleri daha kolaylıkla değerlendirebiliyoruz. Bütün bunlardan önce eserini hazırlamış olan Z.nin bâzı yanlışları bu bakımdan tabii karşılanabilir. Fakat o, maalesef çok basit hususlarda bile

¹² *Etudes sur la langue vieille-osmanlie, I. Morceaux choisis de la traduction turque-anatolienne de Calila et Dimna*, Krakow 1934.

yanılmıştır. Doğrusu yaptığı bazı hataların sebebini izah etmek mümkün değildir. Herhalde Eski Türkiye Türkçesi metinlerine yeteri kadar vâkıf olmadığını söylersek, haksızlık etmiş olmayız. Bu husus aşağıdaki sayfalarda okuyucu tarafından da görülecektir. Yalnız neşredilen metinden değil, bütün eserden derlenerek hazırlanmış olan sözlükte de birçok okuma ve mânâlandırma hatası vardır. Bu bakımdan incelememizin bu kısmını iki başlık altında ele alacağız: 1. Metindeki yanlışlar, 2. Sözlükteki yanlışlar.

4. METİNDEKİ YANLIŞLAR

Durmak fiilinin geniş zamanı olan ve o devir metinlerinde bildirme eki olarak kullanılan kelimenin yazılışında bir istikrar yoktur. Meselâ, 1. sayfa/15. satırda *hidâyet üzerine dururlar Rablerinden*, 76/a. 4'te '*amel niyyete göre durur*; 1/a. 1'de *münâfiklardururlar*, 2/3'te *îmân getirüpdururlar*; 5/22'de *İblîse-durur*, 8/9'da *terencübîn-durur*. Bu üç türlü yazılıştan birincisi bizce yanlıştır. Artık ekleşmeğe başlayan bu şeklin kelimedden ayrı yazılması doğru değildir. Henüz tam ek haline gelmediği için de kelimeye bitişik yazılmamalı, kelimedden bir tire ile ayrılarak gösterilmelidir.

2/3'de ve başka yerlerde *gerçek* okunan kelimenin *girçek* şeklinde okunması daha doğru olur kanaatindeyiz. Nitekim kelime A, S ve T nüshalarında hep *girçek* okunacak şekilde harekelenmiştir. 2/14, 15 *Bunlar bulardurur kim ahmaqlardururlar: bulardurur*'dan sonra şüphe işareti (sic!) konmuş. İşarete gerek yoktur, mâna anlaşılıyor. 2/16 *Vahtî kim uğraşurlardı, şunlara îmân getirmişlerdi*; S'deki *şunlara ki* farkı gösterilmemiştir. Bu fark olmasa bile kelimeyi düzeltip böyle okumak gerekir. 3/2 *ķabza'i kudretindedür: ķabza-i kudratındadır*. 3/3 *Yakın olur yıldırım kim kapa anlaruñ gözlerinüñ nûrını*; S'de *kapar*, dipnotta gösterildiği gibi *kapara* değildir. Esasen *kapara* şeklindeki bir okuyuştan mâna çıkmaz. 4/1 *şıladur*; S'de "*mâ*" *şıladur, ya'ni tezyîn-i kelâm için gelmişdür, ma'nisi murad degüldür*. Bu kısım dipnotta nüsha farkı olarak gösterilmemiştir. 4/1, 2 *zîrâ file beñzer iki kanadı, dahı filden artuk bir nazâr; dahı: zîrâ file beñzer, iki kanadı dahı filden artuk; bir nazâr dahı* şeklinde noktalamak gerekir. 4/18 *atalaruñuz bilinde*; dipnotta S'de *atalaruñuz* kelimesinin bulunmadığı yazılmış; halbuki vardır. 4/23 *gün* şeklinde okunan kelime Arapça *kün* "ol!" kelimesidir.

4/24, 5/7 ve daha başka yerlerde geçen ve نَسْنَة şeklinde yazılan kelimeyi *nesne*'i değil, *nesneyi* okumak gerekir. Sonu "hâ-i resmiyye" ile biten bütün kelimelerin akuzatif hali bu şekilde yazılmış ve hemen hepsinde bu yanlış tekrarlanmıştır. Meselâ, 4/11'de *kimse'i*, 16/8'de *perde'i*, 31/7'de *akça'i*,

66/6'da *tañla'i* v.b. Yalnız bir iki yerde bu şekil doğru okunmuştur: 4/21 ve 6/26'da *nesneyi*, 12/20'de de *nesne-yi*... 5/1 *Feriştelere didiler: Tevbe kılduñ didüğümüz sözden*; dipnotta S'de *kılduk* şeklinde geçtiği gösterilmiş. Asıl metinde de tashih edilip böyle yazılmalıydı. Aksi halde cümleden mânâ çıkmaz. 5/8 *Ayıtduk* sic! biz feriştelere: İşarete gerek yoktur. 5/10 *cemi' secde eylediler*; S'de *cemi'î* okunacak şekilde yazılmıştır. Asıl metinde de böyle okunmalıydı. Ayrıca S'deki nüsha farkı gösterilmemiştir.

5/15 *ba'zılar kıtında*; S'deki *katında* farkı gösterilmemiştir. Kanaatimize göre kelimenin *kıt* şekli yoktur. TS. IV, 2331'de *kat (kıt)* olarak tesbit edilmişse de ikinci şeklin bir hareke hatasından doğmuş olduğunu tahmin ediyoruz. 5/32 *tekrâr hıtâbu 'itâbdur: hıtâb-ı 'itâbdur* okunmalı. 6/1 *dünyada (sic!)*: *ye'*nin önünde elif bulunmadığı anlaşılıyor. Bu takdirde işareti kaldırıp *dünyede* okumak gerekir. 6/5, 23 *iy*: Bu ünlem başka yerlerde *i* olarak okunmuş. Bizce burada olduğu gibi *iy* veya *î* şeklinde okunması daha doğru olur. 6/8 *Cibrîlile (sic!)*: İşarete gerek yoktur. Ayrıca S'deki *Cebrâyil-ile* farkı gösterilmemiştir. 6/9 *tevrît-dur (sic!)*: işarete gerek yoktur. *Tevrât* kelimesi o devir metinlerinde *Tevrît* şeklinde de geçmektedir (bk. KT. II, 572). Ayrıca tamamıyla ekleşmiş bulunan bildirme ekinin ses uyumuna göre *-dür* okunması gerekir. 6/17 *okursuz kitâbu-İllâh: Kitâbu'llâhu*. 7/13 *ulu belâdur*; S *ulu belâ vardur*, fark gösterilmemiştir. 8/5 *Allâhu ta'âlâ'i*: ta'âlâyı.

8/17 *Hem yidiler, hem götürdiler; götürmedük yoğ-ıdı*; S'de de böyle; T 10b-13'te... *götürmek hod yoğ-ıdı*. Z.nin yazdığı cümleden mânâ çıkmaz. Bu bakımdan metni düzelterip ikinci şekilde okumak gerekir. 8/30, 31 *zulm eylediler nefeslerine: nefeslerine veya nefislerine* olmalıdır. 8/31 *ölümidür: ölümüdür*. 9/9 *Tañruña*: S'de bulunmadığı belirtilen kelime *Tañruña* şeklinde mevcuttur. 9/23 *Yahyâ gibi eñsesinden boğazladılar; S Yahyâ gibi kim*... İki cümle arasında mânâ farkı vardır. Doğrusu ikinci şekildir. 10/5 *añuñ her nesne kim*...; S *añuñ her nesneyi kim*... Doğrusu ikinci şekildir. Ayrıca S'deki nüsha farkı gösterilmemiştir. 11/11, 12 *işlemek anı incitmemiş ola*; S'deki nüsha farkı *incelenmemiş değil, inceletmemiş* olacak. 11/20 *Vahab ben Münebbih: "oğul" mânâsındaki kelime bin'dir*. 11/22 *sebeb oldıkim: sebeb ol-ıdı kim*... 11/28, 29, 31 *atası*: S'deki *anası* nüsha farkı gösterilmemiştir. Fakat kelimeyi asıl metinde de düzelterip *anası* şeklinde okumak gerekir. Çünkü kıssada bahis konusu olan ata değil, ana'dır. 12/15 *Karardı sizün gönüllerünüz, ölüyi gözlerine karşı diriltdüğümüzden soñra*; S'de de *gözlerine* şeklindedir. Fakat mânâyâ göre kelimeyi, T 13a-15'te olduğu gibi, *gözlerünñüze* şeklinde düzelterip okumak gerekir. 12/16 *şundan soñra añladıldarı anı: şundan soñra kim*... 12/17 *kelâmu Allâh: kelâmu'llah* şeklinde yazılmalıdır.

12/22, 22/a. 1, 24/13, 27/6, 36/8, 40/a.1 v.b. yerlerde istisnasız *her gez* şeklinde okunan kelime, “asla” mânâsına gelen Farsça *hergiz* kelimesidir. Diğer nüshalarda da *hergiz* okunacak şekilde harekelenmiştir. 12/23, 24 *Allâhu ta‘âlâ* bilir: Bu cümlemin S’de bulunmadığı belirtilmiş, halbuki vardır (9b-1). 13/1 *Od bizi yakmayısar, illâ bir nice günkim sehelce-ye: yedi gün yâ kırk gündür*: Doğrusu şöyle olacak: ...*sehelce: ya yedi gün, yâ kırk gündür*. Yazar سهلجه به imlâsından dolayı kelimeyi yanlış okumuş, *ya* edatını *sehelce*’nin datif eki zannetmiştir. Edat T 14a-2’de şeklinde yazılmıştır. 13/2 *Siz tabduñuz mı Tañrı katında ‘âhdı? S’de tutduñuz mı; T 14a-3’te ‘âhd mı alduñuz* şeklindedir. Kur’an metnindeki karşılığı olan (ittihâz) “almak, tutmak” mânâsına gelir. Buna göre *tabduñuz mı* okuyuşu yanlış olsa gerektir. 14/a. 1 *zîrâ bent Ma‘şûm-durur; dipnotta H nüshasında peygamber olan saklanmış-durur günâh itmekden*. Bu açıklamaya göre birinci cümlemin mânâsızlığı iyice ortaya çıkıyor. Doğrusu S’de *nebiyy-i ma‘şûm-durur*, T’de *nebi-i ma‘şûm*dur şeklindedir. 15/4 *Bu oldu kim... Bu ol-ıdı kim... 15/8 yüzgün şeytan urındı*: Doğrusu S’de *yüzügin şeytan urındı*; T 16b-12’de *yüzügin aldı* şeklinde geçmektedir. Nitekim kelime 15/10’de *yüzügin* okunmuştur. 16/11 *Seni ‘acaba görür anuñ sözi; dipnotta H ve S’de getirür*. Asıl nüshayı da *getürür* şeklinde düzeltmek gerekir. Öbür okuyuştan mânâ çıkmaz.

17/5 *Avı halâl öldürici olmayısız, siz ihrâm geydüñüz halde; dipnotta H’de halâl görücü*. Asıl nüshada doğrusu *halâl oldurıcı* (= Ar. muhill) “helâl hale getiren, helâl kabul eden” olacak. S 62b-13 ve T 77b-15’te *halâl görücü* şeklindedir. 17/9 *dağı harâmda cengi halâl görmeñ; S’de de böyle*. Fakat T 77b-19’da olduğu gibi *şehr-i haramda* şeklinde düzeltmek gerekir. 17/6, 19/19 *düşmanlığı*: İnce sıradan ek aldığına göre, imlâsı ne olursa olsun, kelimeyi Türkçe ses uyumuna göre *düşmenlığı* okumak icabeder. 17/a. 2 *yazısız*: Doğrusu S’de *yazusuz*, T 78a-17’de *yazusuzı*. 18/a. 3 *Teyemmüm kaçd idüñ toprağa ki arı ola*: Cümleden mânâ çıkmıyor. S’de *teyemmüm idüp kaçd idüñ toprağa kim arı ola*. Bu doğru şekil dipnotta nüsha farkı olarak gösterilmemiştir. T 79a-7’de *kaçd idüñ arı toprağa*. 21/4 *eger saña hoş gelmezse harâmuñ çoklığı; dipnotta H’de hoş gelürse*. S’de sonradan değiştirilmiş varaklara rastlayan bu kısım A 69a-4’te *eger saña hoş gelürse harâmuñ çoklığı* (= Ar. ve lev a‘cebeke keşretü’l-ħabiş) şeklinde geçmektedir. Z.’deki metinden ters mânâ çıkıyor. Böyle yazılmış olsa bile düzeltilmesi gerekirdi.

21/7 *Eger siz ol nesnelere sorarsañuz, Kur’an ine yürür zamanda* (iniyorken, inmekte iken), *siz zâhir olur*; dipnotta H’de *ine yürüdügi.. Yori-* (bk. DLT. III, 87 *yori-* “yürümek”) fiilinin geniş zaman şeklinin şimdiki zaman eki yerine kullanıldığı o devir metinlerinde henüz ekleşmeğe başlayan bu şekli aslına

uygun okumak ve kelimeden bir tire ile ayırmak daha uygun olur kanaatindeyiz. Ekin ses uyumuna tâbi olup olmadığı kesin olarak belli değildir. Bizdeki örneklerden birinde ses uyumuna tâbi olduğu görülüyor. T 88a-20'de *Kur'an ine-yorurken* (iniyor) okuduk. Fakat A 69a-8'de *Kur'an ine-yörüdüğü zamanda* şeklinde geçmektedir. Bu uyum H nüshasında da görülmektedir. 22/12 *'adlla* "adâlet ile": Bunu *'adlla* veya *'adl-ile* okumak gerekir. 23/8 *düze durduñ balçıkdan kuş cismi gibi*: Yanlış okunan ilk iki kelime, *düzet-* "tanzim etmek" fiilinin geniş zamanının hikâyesi olarak *düzedürdün* şeklinde okunmalıdır. Nitekim devamında (23/10) *anadan gözsüz toğanı oñnuldurduñ* cümlesi vardır. (23/19 *peygamberliğına*: Kelime kalın sıradan ek aldığına göre, Türkçe ses uyumu gereği, *peygambarlığına* şeklinde okunmalıdır. 23/dipnot, son satır: *peygamberiduğuma* (!): *peygambar-ıduğuma*. 25/23 *du'â* itğil (sic!); dipnotta H'de *itkil*. Birinci şekli düzeltmeli, ikinci de *itgil* okunmalıdır.

26/8 *olak*; dipnotta H'de ve S 108b-11'de *oğlak*. Kelimenin o devirde bu şekli de kullanılmış mıdır? Bizce biraz şüpheli. Bu bir imlâ hatası olsa gerektir. TS.nde bu mânâda *olak* kelimesi geçmemektedir; V, 2961'de *olak'a* "kısırak" mânâsı verilmiştir. Yalnız halk ağzında, Rize, Ankara ve çevresinde *oğlak* kelimesi *olak* şeklinde tesbit edilmiştir (bk. DS. IX, 3276). 26/a. 4 *bir hırmayı iki kişi ülüşdi*; dipnotta H'de ve S 112a-15'de *üleşdi*. Fiil *ülüş-* değil, *üleş-*'tir. TS. VI, 4062'de de *üleş-*, *üleştir...* şekillerinde tesbit edilmiştir. 28/3 *öldürdün Yûsufı*; dipnotta H'de ve S 129a 11'de *öldürün* (= Ar. uktulû). Asıl alınan nüshada böyle yazılmış olsa bile mânâyı dikkate alarak düzeltmek gerekirdi. 28/9 *inanmazsınız (sic!) bize, bizi emîn kılmanızın Yûsuf üzerine*: Doğrusu, S 129a-17'de olduğu gibi ve cümlenin devamından da anlaşılacağı üzere, çokluk değil, teklik olarak *inanmazsın* olacak. 31/9 *ölçegüm alalum*; dipnotta H'de ve S 132b-21'de *ölçelüm alalum* (= Ar. nektel). Arapça aslından da anlaşılacağı üzere doğrusu ikinci şekildir.

32/15 *bile günlük Mışırđan*; S 134a-12'de *bile geldük Mışırđan*. Fiil *günüld-* değil, *gönül-* "yönelmek, tevccüh etmek" olacak. Nitekim eserin sonundaki sözlüğe *gönül-* şeklinde alınmıştır. TS. III, 1752'de *gönelmek*, *gönülmek*, *gönülmek* olarak tesbit edilmiştir. *Gönelmek* bizce biraz şüphelidir. Zira kök *gön-* olduğuna göre genişlemiş şekilleri de *gönülmek* ve *gönilmek* olabilir. 32/a, 3 *geldük biz kim bizâ'a-yile*; dipnotta H'de *sermâye birile*. S 134b-4'te *geldük biz, kem bizâ'-ıla* (*kem* = Ar. muzcât "az, değersiz"). Ayrıca H'deki nüsha farkı da *sermâye birle* olacak. 37/6 *yabdular: yapıdular*. 37/a.3 *hiç berâber olurdı*; dipnotta H'de olduğu gibi *olur mı* şeklinde düzeltmek gerekir. 38/13 *Tutmaz anları, kanatların dizdükde, illâ Tangrı*; dipnotta H'de *dirdükde*, S 149a-20'de

dürdükde (dal'in esresi sonradan silinmiş). Asıl metindeki *dizdükde* okuyuşu yanlıştır. 38/14: 79. âyetin son kısmı tercüme edilmemiştir; S'de de böyle. Yazar bunu belirtmemiştir. Aynı duruma başka yerlerde de rastlıyoruz. Eğer bu kısımlar H'de tercüme edilmişse yazar bunları yer yer köşeli parantez içinde asıl metne alıyor ve değişikliği dipnotta belirtiyor. Bu kısımları da belirtmeliydi. 38/15 *Dağı kıldı size tavarlar derilerinden, betinden: yün gibi, kıl gibi*: Burada *betinden* kelimesinin mânâsı yoktur. Doğrusu S 149a-22'deki şekildir: *tavar derilerinden bitenden...* 38/17 *İkâmet iltduğunuz günü*: S 149b-1'de olduğu gibi *iltduğunuz* şeklinde düzeltip okumalıydı. 38/a.7 *üzerüne seniün emrimüze indürmekdurur*; dipnotta H'de *irgürmekdür*; S 149b-8'de *seniün üzeriñe, emrimüzi indürmek-durur*. Doğrusu S'deki cümlemdir. Fakat fiil *indür-değil*, H'deki gibi *irgür-* "tebliğ etmek" olacaktır.

38/a.2 *Vağtt ki kâfir oldılar, 'azâbı anlardan 'uğûbet yeynimeye*: Metinde tercüme edilmeyen kısımlar var, onun için mânâ çıkmıyor. Bu eksik kısımlar tamamlanmalıydı. S'de de tercüme edilmeyen kısımlar vardır. Doğrusu şöyle olmalıdır: S 149b-13, 14: *Vağtt ki [anlar ki] kâfir oldılar [görelere] 'azâbı, anlardan 'uğûbet yeynimeye*. 39/19 *Tangrı hudûdın buzmayaya*; 39/6 *buzdı ipliğini*: Fiil *buz-* değil, *boz-*'tir. 39/6 *buzdı ipliğini, muhkem iltükden sonra, çizim çizim*; S 150a-13'te *çözüm çözüm* (= Ar. enkâşen). Burada *çizim çizim*'in mânâsı yoktur. Doğrusu S'deki şekildir. Aynı cümle KT. I, 131a-5'te şöyle tercüme edilmiştir: *Girü çözdü egirdüğün, berkitmekden sonra, çözülmüşlerken*. 39/a.8 *tulasız anı mefsed(e) arañuzda*; 40/2 *tutmañ andlaruñuzı mefsede arañuzda*; S 150a-14 ve 21'de *müfside* (= Ar. dehal). Doğrusu *müfside'dir*. Aynı kelime KT. I, 131a-5'te *dağallık* "hile ve fesat konusu, aldatma vâsıtası" (bk. KT. II, 132) kelimesiyle karşılanmıştır. 40/2 *Eger tarğallığıla niyyet idersenüz, ayağunuz tayına, İslâm yolundan*; dipnotta H'de ve S 150a-21'de *zağallık* "hile" şeklinde geçmektedir. Burada yanlış okunan kelime sözlüğe doğru şekliyle *zağallık* olarak alınmıştır. 40/17 *şol mü'minleri ki eyü 'ameller*; dipnotta H'de ve S 158b-8'de *eyü 'ameller işlerler*. Son kelimenin asıl metne parantez içinde eklenmesi gerekirdi. 40/19 *eglenceler-dururlar*; dipnotta H'de ve S 158b-9'da *egleniciler dururlar* (= Ar. mâkişin). 41/21 *ki zâlimurakdurur*; dipnotta H'de ve S 159a-11'de *kim zâlimurak-durur* (kim = Ar. men).

41/a.1 *Sen sanursın anları oyanukluk, hal bu ki anlar uyurlar*; dipnotta H'de *oyanuklar*. Biz S 159a-22'de *uyanuklar* okuduk. Kelime *oyanuklar* olarak düzeltilmeliydi. Ayrıca kelimenin o devir metinlerinde *uyanuk* olarak okunması daha doğru olur kanaatindeyiz. 42/13 *sizi kimseye toydurmasun*: Cümleden mânâ çıkmıyor. Doğrusu *toydurmasun* "duyurmasın" (= Ar. lâ yuşîrenne) olacaktır. 42/15, 16 *uyutduğumuz gibi, yine aç oyardığımız gibi*: Bu

kısım 19. âyetin sonuna değil, 20. âyetin başına aittir. Âyetin ilk kelimesi olan (ve kezâlike) sözünün tercümesidir. Yazarın noktalamadaki bu yanlış metni anlaşılmasız hale getirmiştir. 42/a.4 *segizincisi: sekizincisi*. 43/18 *toldurduk ol bağça'i (sic!)*: İşarete gerek yoktur. Ayrıca son kelime *bağçayı* şeklinde düzeltilmelidir. 43/23 *ekseri-regem: ekser-iregem*. 43/a.5 *döneceklığıla (sic!)*; *dipnotta H'de dönecek-lige*; S 161a-1'de *dönecekligile*. İşarete gerek yoktur. İmlâyı düzeltip metne doğru şekli yazmalaydı. 45/7 *andan uzadur sizi, tamâm kuvvet iwişdürmegiçün*: Cümleden mâna çıkmıyor. S 178b-14'te doğru şekli buluyoruz:... *tamam kuvvata irişdürmeg-içün*. 45/9 *şol hiddedeki bilmez ola*: S 178b-16 *şol hadde kim...* 45/11 *debrenir*: S 178b-18 *deprenür*. 45/23 *tadur aña kıyâmet güninde tamu 'azâbını*; S 179a 5'te *taddururuz aña...* (= Ar. *nuzîkühü*). Arapça metne göre doğrusu ikinci şekildir.

45/a.8 *Tapar şuña ki ziyân anuñ çokdurur; assısından anuñ ne yaman mevlâdurur*: Okuma ve noktalama yanlışları var. Doğrusu S 179a-13'te şöyledir: *Tapar şuña ki ziyân anuñ çokırak-durur, assısından anuñ. Ne yaman mevlâdurur*. 46/6 *Tangrı idiser aralarını anlaruñ, kıyâmet güninde*; S 179b-1'de *Tañrı faşl idiser...* (= Ar. *yefşilü*). 46/13 *her kim ki Tangrı hor ide...*: *her kimi ki...* 46/21 *yine döndereler ol oda*; S 179b-15'te *dönderileler* (= Ar. *u'îdü*). 46/22 *Bezeneler uçmaktarda urub bileziklerin ki altundurur*; S 179b-17'de *Bezeneler ol uçmaktarda, urunup bileziklerin ki altundan-durur*. *Uruş* şeklinden *mânâ* çıkmaz, *urunup* okunması gerekir. 46/a. 5 *dahı yidürüñ bayise, ya'ni küre, zimîn olana*; S 180a-13'te *dahı yidürüñ bâyisê, ya'ni köre, zemîn olana*; (Bâ'is) Kur'an metninde geçen ve "muhtaç, zor geçinen" mânâsına gelen bir kelimedir. KT. I, 159a-5'te *katı dirliklü* şeklinde tercüme edilmiştir. 47/1 *'âlemler olmgîçün korkudıcı: 'âlemlere olmağ-ıçun korkudıcı*. 47/7 *hal bu ki anlar [yaratılmış]*: Parantez içindeki kelime yanlıştır. Doğrusu S 193b-2'deki *yaradılurlar* şeklidir.

47/12 *ilerükileruñ sözcükleridurur, didiler*: XV. yüzyıl metinlerinde *sözcük* kelimesinin geçmesi ihtimali var mıdır, bilmiyoruz. Fakat cümle S 193b-9'da şu şekilde geçmektedir: *ilerü gelenleruñ, ya'ni evvelki peygamberleruñ sürçekleri-durur*. Doğrusu *sürçek*'tir; *sözcük* ise imlâdaki yanlışlıktan dolayı yazarın uydurduğu bir kelimedir. *Sürçek* (= Ar. *esâtir*), "eskiden beri söylenen, süregelen söz, efsane, hikâye" mânâsına gelir. Taranan eserler arasında CA.ın da bulunduğu TS.nde kelime bu anlamıyla tesbit edilmiştir. Kam. T. I, 893'te (*esâtir*) kelimesine "efsâne makulesi perişan kelimâta ıtlak olunur, İsrâiliyât gibi" mânâsı verilmiştir. 47/13 *Yazdı anı Muhammed haberden*: Son kelime özel isimdir ve S 193b-10'da olduğu gibi *Haber*'den şeklinde okunması gerekir. 47/a.10 *kıur senüñiçün kaçurlar menârlular*; dipnotta asıl nüshada *menâzlular* olduğu ve bu şekilde düzeltildiği

kaydediliyor. Buna rağmen iki şekil de yanlıştır. Doğrusu, S 193b-22'de geçtiği gibi, *menâziller* olacaktır. 47/a.3 *Feryâd idûn bir veyle ki dâyim ola*. S 194a-5'te *bir veyle-ile ki...* 48/1 *anlara vara varacak maķâm oldu*: Burada *vara* kelimesi fazladır. 48/2 *şol hâlde ki oldu dâyim olacıklar-durur anda*: Burada da *oldu* kelimesi fazladır.

48/8 *İ pâk Tangrı! bize gerekmezmidiki tuta-ıduk senden ğayrı döstlar*: Cümleden ters mâna çıkıyor; *mi* soru edatı fazladır. Doğru cümle, S 194a-14'te şöyledir: *İy-pâk Tañrı! Bize eyle gerekmez-idi ki tuta iduk senden ğayrı dostlar*. 48/11 *Taħķik sizi yalanladılar tapduklarunuuz nesne: nesneler*. 48/12 *siz nesne eyüdüünüz nesne-yile ki...*: S 194a-18'de *siz eyüdügünüz nesne-y-ile ki...* 48/23 *ulu gördiler gendüyi: gendüleri "kendilerini"*. 48/a.13 *Beşâret harâmı muħarrem oldu*: S 194b-9'da *beşâret, ħaram muħarrem oldu*. 49/a.7 *yolıkim azmışdurur: yolu kim azmış-durur?* 50/7 *sıvarmağičün: suvarmağ-ıçun*. 51/2 *Vaķtı ki geldi, od gibi görüne ne nidâ olundu*: Cümleden mâna çıkıyor. S 202b-4'te cümle şöyle: *Vaķtı ki geldi, od gibi görüne, çağırıldı*. 51/8 *Mûsâ yüzün çevürdügi kaça dahı dutmadı*: Bu cümleden de mâna çıkıyor. Doğrusu, S 202b-10'da şöyledir: *Mûsâ yüzün çevürdi ki kaça, dahı dönmedi* (= Ar. ve lem yu^caķķib).

51/17 *Dahı inkâr itdiler aña, dahı yakîn itdi nefleri Tangrıdandurur; işbu âyet ki Mûsâ getürdi zulm yöninden dahı tekebbürlik yöninden*: Noktalama yanlıştır. Buna göre Mûsâ'nın mücize getirmesi zulüm ve kibir oluyor. Doğrusu şöyle olacaktır: *Dahı inkâr itdiler aña; dahı yakîn itdi (tam inandı) nefleri ki Tañrıdandurur, işbu âyet ki Mûsâ getürdi; zulm yöninden dahı tekebbürlik yöninden*. Bu son kısım *inkâr itdiler aña* cümlesine bağlıdır. 51/a. 14 *çerisi yüz fersah varıdı ini dahı uzunı*: S 203a-6 *çerisünün yüz fersah varıdı ini, yüz dahı uzunı*. 52/a.8 *Benümüz erüme baş getürmek gelün müsülmânlar olub*: Cümleden mânâ çıkıyor. Doğrusu S 203b-17'de şöyledir: *Benüm üzerüme baş götürmeñ; gelün...* 52/a.4 *buyruk senüñdur*: Niçin-dur, ses uyumu yok mu? 53/18 *Bundan murad Âsaf-dur Berħiyâ oğlıdur ismi a^czam*. Vaķtı ki okudu bir aylık yoldan tahtını getürdi: Cümleden mânâ çıkıyor, çünkü noktalama yanlıştır. S 204a-17:... *oğlıdur. İsm-i a^czamı vaķtı ki okudu...* 53/23 *şükürmi ederem: şükür mi iderem*. 53/a. 6 *murâd topukların*. Eksik olan bu kısmın tamamı S 204b 8'de şöyledir: *murad topukların görmeg-idi*. 53/a. 4 *anuñ yolu piyâleden itdi: anuñ yolım...* 54/16 *Belki çoğrı anlaruñ bilmezler tevħid etmek (ütmäk?): tevħid itmegi*. 54/a. 4 *tarlağanma anlaruñ mekrinden*: Doğrusu, S 206a-4'te olduğu gibi, *tarlağanma* olacaktır. 55/3 *düşmân-likden*: İnce sıradan ek aldığına göre, imlâsına bakmadan *düşmenlikden* okumak gerekir. 56/a. 14 *Biz gönderdik anlaruñ üzerine sovuk yel ki görülder: gürülder* şeklinde okumak daha doğru olur kanaatindeyiz. 56/a. 5 *peygamberlikmi itdi Şâlih üzerine*: S 283b- 13 *peygamberliği mi itdi...* 57/19 *heybellü tüvânâdurur tutuşı gibi*; S 284a-12'de *heybellü tüvânâ tutuşı gibi*.

57/a. 5 *Bedürüstî muttakîlar dahı büyücek günâh levhi mahfûzda yazılı-durur:* Cümle bir alttaki satırla karıştırılmıştır. Doğru şekil S 284b-1'de şöyle geçmektedir: *Dahı her küçücek güneş, dahı her büyük güneş Levh-i mahfuzda yazılı-durur.* 58/3 *Adam yaratdı toprakdan: Âdem'i yaratdı toprakdan.* 58/8 *terâzû anda ilerü yoğıdı: andan ilerü.* 59/5 *şâfi gül gibi arıya: S 285a-22'de şâfi gül yağı gibi eriyе.* 59/9 *Kâfirler bilinelер yüzleri karalığıla, gözleri göklığıla (sic!):* İşarete gerek yoktur. Yanlış imlâyı düzeltip doğru okumak icabeder:... *yüzleri karalığı-la, gözleri göklığı-le.* 59/a.10, a. 4 *hürüler;* 69/9 *hürüler:* Kelimenin böyle okunacak şekilde harekelenmiş olacağını sanmıyoruz. S, A, T ve diğer nüshalarda hep *hüriler* şeklinde geçmektedir. 59/a. 7 *Bu iki uçmakda iki bınar vardurur göz göz akarlar;* S 286a-2'de... *iki bınar var-durur ki gür gür akar* (= Ar. nezzâhatân). Kelime KT. I, 254b-9'da *kaynayı çıkıcı* şeklinde tercüme edilmiştir. Mastarı olan (naẓh) kelimesine Kam. T. I, 563'te "su pınardan şiddetle kaynayıp çıkmak" mânası verilmiştir. 60/16 *Ol eyü bilür oñanlar: oñanlar.* 60/a. 3 *ot "ateş";* S 303a-19'da *od.* Başka yerlerde (meselâ 62/a. 7) *od* okunmuş. Kelimenin burada da *ot* şeklinde yazılmış olacağını sanmıyoruz. 61/4 *şu hâlde ki tüvânâları:... tüvânâlar-ıdı.*

61/6 *Vaqtı ki yol yañılduklarını bildiler;* dipnotta S'de *yañılmaduklarını (?)* olduğu belirtilmiş. Burada soruya gerek yoktur. Cümlelerin gelişinden anlaşıldığına göre doğrusu S nüshasındaki şekildir. 61/10 *zâlimlerduk:* S'deki *zâlimlarduk* nüsha farkı gösterilmemiştir. 61/15 *Bedürüstî bu Tangrımuздan umucıyuz: bu, biz* olarak düzeltilmelidir. 62/7 *ilm gayb: 'ilm-i gayb.* 62/17 *nîdâ indî: nîdâ itdi* (= Ar. nādā). 62/13 *peygâmbelik: peygâmbarlık.* 62/a. 7 *gürülder: gürülder.* 62/a.4 *gûyâ ki anlar hurma kütükleri dururmuş;* dipnotta S'de *hurma kütükleri-durur kururmuş.* Doğrusu budur. Asıl metin buna göre düzeltilmeliydi. 62/a. 2 *andan öñdınler geldiler: S 304b-3'te andan öñdinkiler...*

63/2 *vaqtı kim suvardı, yükletduk sizleri anları gеmiye;* dipnotta, kendi nüshasında *su azdı (!)* şeklinde olduğunu belirtiyor Burada ünlem işaretine gerek yoktur, zira doğrusu budur. Metne S'deki yanlış şekli almıştır. Kur'an'daki karşılığı (tağa'l-mâ'u) "su azdı"dır. 63/17 *'amel itduğunuzla;* S 304b-20'de *'amel itdügünüz-ile.* Fark gösterilmemiştir. Ayrıca asıl metin bu farka göre düzeltilmeliydi. 63/a.5 *And içerem görduğunıza (sic!), dahı görmedüğunıza:* İşarete gerek yoktur. Metne S'deki *gördüğünüze dahı görmedüğünüze* doğru şeklini almalıydı. 64/a.4 *sağladılarsa "iyileşince":* Kelime *sağaldılarsa* olacaktır. 67/1 *mühlet virdiler: mühlet virildiler.* 68/10 *vaqtı ki peygâmberlığa hil'at geydi...:* S 313b-2'de *vaqtı ki Peyğambar nübüvvet hil'atını geydi...* 70/2 *Ammâ olki geldi hayra evüb* (açık e ile: ä) *saña:* Kelime *evüb* değil, *ivüp'*tür. Cümle S 315b-4'te şöyle geçer: *Ammâ şol ki saña geldi, hayra ivüp...*

(= Ar. *yes'ā*). 70/a.1 *Kaçan ki ikinci gez sūr urula...: ...ürüle* (= Ar. *nufiḥa*). 71/6 *siyâh-lik*: İnce sıradan ek aldığına göre, imlâsına bakmadan *siyehlik* okumak gerekir. 71/14 *dirice gömilen kızlar sorıla, ki günâhile depelendiler*; dipnotta S'de *ki ne* şeklinde olduğu belirtilmiştir. Asıl metne bu doğru şekil alınmalıydı.

71/15 *yazduğumuz kâğıdları tağıla*; dipnotta S'de *yazuk müzd kâğıdları* (= Ar. *şuḥuf*). Birinci şekilden mânâ çıkmadığına göre metne, doğrusu olan nüsha farkını almak gerekirdi. 71/a.7 *Şabâḥ ḥaḥkıçün, kaçan aydın göstere*; dipnotta S'de *aydının*. Doğrusu budur. 71/a.1 *gördi Cibril: gördi Cibril'i* 72/2 *baḥîl*; dipnotta S'de *becil* (?). Halbuki kelime S 316a-13'te açıkça *baḥîl* okunacak şekilde yazılmıştır. 73/8 *mühürlüdürur*, 73/20 *mühürlenmiş*, 73/24 *mühürlenmişdürur*: İlk iki şekil yanlıştır. Doğrusu üçüncü şekilde olduğu gibi *mühürlen-*'tir. 73/23 *uçmağun tâz (e)lğın: tâzalğın*. 74/10 *odi kördürür anlaruñ: odi gür-durur anlaruñ*. (Bk. Sözlükteki yanlışlar). 74/11 *yalın çalaydı, ol melikleri dahı havâleleri yakdı*; dipnotta S'de *yalın çarpdı*. Doğru şekil budur ve metnin buna göre düzeltilmesi gerekirdi. Ayrıca noktalama da yanlıştır: *yalın çarpdı ol melikleri, dahı...* 75/a. 9 *Tenziye it, yâ Muhammed, yüce Tangrûn: Tenziḥ it* (= Ar. *sebbih*). 75/a. 3 *Tangrı bilür âşikâre'i dahı nihâm dahı (sic!)*: İşarete gerek yoktur, "âşikâreyi de nihâmı da" demektir.

5. SÖZLÜKTEKİ YANLIŞLAR

Sözlük yalnız kitaptaki metinlerden değil, bütün nüshadan seçilen kelimelerle düzenlenmiştir. Bu bakımdan bâzı kelimeleri kitaptaki metinde bulmak mümkün değildir. Biz bunları elimizdeki diğer nüshalardan tahkik ettik. Her kelimenin yanına, geçtiği sûre ve âyet numaraları yazılmış, ayrıca kitaptaki seçme metinlerde bulunuyorsa bu yer de sayfa ve satır numarasıyla belirtilmiştir. Bundan başka, eserde oldukça karışık bir alfabe sistemi kullanıldığı için, kelimelerin sözlükteki sayfa numaraları da parantez içinde yazılmıştır.

çala: Az, biraz 2,250 (s. 80). Verilen örnek: *Meger şol kim çala ala, eli-le bir avuç. Çala* burada isim değil, *çal-* fiilinin zarf-fiil eki almış şeklidir. *Çalıp ala* "alır" demektir. *Çala ala*'nın Arapça karşılığı olan (iğtirâf) "avuçlamak, avucuyla almak" mânâsına gelir. Yukarıdaki örnek KT. I, 19a-8'de *illâ ol kim avuçladı bir avuç, eli-y-ile* şeklinde tercüme edilmiştir.

çigin: Omuz 45,27 (s. 80). Kelime *çigin* okunmalıdır. Elimizdeki nüshalarda *çigin* okunacak şekilde yazılmış ve harekelenmiştir. TS. II,

911'de de böyle tesbit edilmiştir. Ayrıca sözlüğe aynı mânâda bir de *çig(i)n* (s. 81) şeklinde bir kelime almağa gerek yoktur.

dirki: Tepsi 34,12 (s. 82). *Dirgi* şeklinde okunması daha doğru olur. T 253a-20'de *tirgi* olarak geçmektedir. Bizce bu metindeki mânası "toplul halde yemek yenilen yer"dir. TS. II, 1167'de *dirgi* şeklinde tesbit edilmiş ve "sofra" mânâsı verilmiştir. Z. kelimenin DLT.de *tirki* şeklinde geçtiğini kaydetmişse de, I, 429'da *térgi* okunmuştur.

duñıl-: Solmak 81,2 = 71/10 (s. 82). Sözlüklerde böyle bir kelimeye rastlayamadık. Gerçi, Z.nin de belirttiği gibi, Zenk. 610'da *doñmak*, *duñmak*, *dunmak* "soldurmak" kelimelerini buluyoruz. Fakat bunların hangi kaynağa, hangi metne dayandırıldığı belirtilmiyor. Zenker bu kelimeleri herhalde Türkçedeki *donuk* (ona göre *doñuk*, *donuk* "soluk") sıfatına bağlamıştır. *Duñıl-* olarak okunan kelimenin doğrusu *dökil-* olsa gerektir: *Ve kaçan ki yıldızlar dökile* S 315b-22. Aynı kelime KT. I, 281a-6'da da *dökil-* şeklinde geçer. Kur'an'daki Arapça karşılığı olan (inkidâr) Kam. T.ne göre, "felekte kevâkib saçılıp dağılmak" mânâsına da gelmektedir (II, 94). Yine Kam. T.ne göre (intişâr) da aynı mânâyâ gelir. Z. eserin metin kısmında 72/11'de (intişâr) kelimesinin karşılığı olarak yazılan tercümeyle *dökil-* şeklinde okunmuştur.

dutumsuz (seyl): Zaptedilemeyen (non retenu) sel 34,15 (s. 82). Bu kelime de yanlış olsa gerektir. S 229-8'de *dönmesüz* okunacak şekilde yazılmıştır: *Biz dahı gönderdik üzerlerine anlaruñ, dönmesüz sil ki şehirlerini harâb itdi*. Kelime A 229b-8'de *dönmesüz sil*, T 253b-11'de de *dönmez seyl* şeklinde geçmektedir.

dükenle-: Gözden geçirmek, muayene ve tetkik etmek 12,71 = 31/a. 4,5 (s. 82). Burada kelimeye "aramak" mânâsını vermek daha uygun olur. İçinde geçtiği cümle şöyle: *Ne dükenlersiz, didiler, ya'nî ne yitürdüñüz?* Eyitdiler: Pâdişâhuñ ölgegin dükenlerüz, didiler.

emren-: Kiskanmak, gıpta etmek (s. 79). Metindeki yeri gösterilmemiş olan kelimenin doğrusu *imren-* olacaktır.

ergün (tuç): Olgun, kaynak (tuç) 44,45 (s. 79). Kelimeye birbirinden farklı iki mânâ verilmiştir. "Olgun" mânâsı verildiğine göre kelimenin kökü *ir-* "ermek, olgunlaşmak"tır. Bu takdirde kapalı *e* (é) veya *i* ile yazılması gerekirdi. Halbuki kelime açık *e* ile (ä) yazılmıştır. Buna göre kelimeyi *eri-* köküne bağlamak ve "erimiş" mânâsını vermek icabeder. Arapça karşılığı olan (muhl) KT. I, 236b-10'da *erimiş bakır* olarak tercüme edilmiştir. DLT. I, 227 ve EUTS. 74'te *ergür-* "eritmek" mânâsında geçmektedir. Kam. T.

III, 353'te (muhl): "Erimiş tunça ve bakır ve demire denir". şeklinde karşılanmıştır.

geçürgen-: Gecikmek 9,38 = 24/6 (s. 83): *Kaçan ki size dinilse: göç idün, ya'nî Tebük gazâsına, geçürgendünüz, dahı meyl itdünüz vařanuñuza*. Kelimeyi geç kökünden değil, *güç* kökünden getirip, S 105a-4'te olduğu gibi, *gücürgen-* "güç saymak" şeklinde okumak gerekir. T 127a-14'te *gücünge-* olarak geçer. Z. dipnotta kelimenin H nüshasında *göçürgen-* şeklinde geçtiğini kaydeder. Bizi teyit eden bu nüsha farkını da *güçürgen-* olarak düzeltmeliyiz. TS. III, 1842'de kelime *gücürgen-* şeklinde tesbit edilmiş ve "güç saymak, zor bulmak" mânâsı verilmiştir. Bu maddede CA.dan da örnek alınmıştır. Kelimenin Arapça karşılığı olan (teşâkul)'e Kâm. T.nde "üşenip ağırlaşmak" mânâsı verilmiştir (III, 155).

giñ-: Genişlemek 2,280 (s. 83). Verilen örnek: *Eger ellerinde nesne olmasa, mühlet gerek anlara, elleri giñince*. A 32a-5'te de *giñince* şeklinde geçmektedir. T 44a-18'de ise cümle şöyledir: *Eger faķr eyeleri olsalar, ellerinde nesne olmasa; pes mühlet gerek, elleri geñiyince*. İlk iki nüshadaki şekillere rağmen *giñ* fiil kökü değil, isim köküdür ve "geniş" mânâsına gelmektedir. TS. III, 1630'da kelime *geñ*, *giñ* olarak birçok örnekle birlikte tesbit edilmiştir. Aynı kelime DLT. de *king* "geniş" (III, 358), EUTS.nde de *king* "en, genişlik" (s. 110) şeklinde geçmektedir. Bu ismin fiili, -i- ekiyle yapılan *giñi-*'tir. Bu da TS. III, 1640'da mevcuttur. Ayrıca DLT. de *kingü-* olarak geçmektedir. (III, 396). İşte yukarıdaki cümlede bu fiil kullanılmıştır. Bu husus T nüshasından alınan örnekte açıkça görülmektedir. Z ve A nüshalarındaki şekli ise bir hece yıpranması, hece düşmesiyle izah etmek mümkündür. Z.nin *giñ-* fiili için kaynak olarak gösterdiği Zenk. 786'da kelime hem sıfat, hem de fiil olarak geçmektedir. Fakat hiçbir örnek verilmeyen ve her hangi bir kaynağa dayandırılmayan fiil şekli bizce yanlıştır.

gölük: Yük hayvanı, eşek 2,261 (s. 83). Kelime sözlüklerde *gölük* olarak geçmektedir. (Bk. TS. III, 1740, DS. VI, 2145 *gölük*; DLT. I, 392 *kölük*; ayrıca bk. Karamanhođlu, A.F., "Kölük ve Külük/Külik sözleri üzerine", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1977, C. XXII s. 13-15.)

ibik: Çavuşkuşu 27,20 = 51/a.2 (s. 84). Kelime S 203a-16'da ve KT. II, 321'de *ibük* şeklinde geçmektedir.

isre: Öte, öte taraf 2,229 (s. 84). Kelime S 26b-15'te *إِسْرَة*, T 35b-8'de *إِصْرَا* imlâsıyla yazılmıştır. TS. III, 1979'da *ısra* olarak tesbit edilmiştir. Kelimeyi *ısra* şeklinde okumak herhalde daha doğru olur.

kañır-: Courber = eğmek, bükmek 22,9 = 45/21 (s. 89): *yönin kañırıcıdurur imandan, tekebbürlik idüp*. Cümledeki kullanımına göre kelimeye “çevirmek” mânâsını vermek daha uygun olur.

kayt-: Dönmek, rucû etmek 42,53 (s. 89). Verilen örnek: *Her iş aña kaytar, kıyâmet güninde*. Kelimeyi sözlüğe *kayt-* şeklinde almak gerekir.

kör-: (Ateş) canlanmak, alevlenmek 85,5 = 74/11 (s. 87): *Kaçan ki mü'minleri getürdiler, od körmedin öldiler*. Bize göre bu cümledeki *körmedin*'i *görmedin* “görmeden” okumak gerekir. Biz sözlüklerde bu mânâda *kör-* kelimesine rastlamadık. Kaynak olarak gösterilen Zenk. 771'de kelime *kör-* değil, *körü-* şeklinde geçmektedir ve mânâsı da “körükle üfleme, ateşi canlandırmak, alevlendirmek”tir, yâni fiil geçişlidir. Bu okuma ve dolayısıyla mânâlandırma yanlış *kördür-* fiilinde daha açık bir şekilde görülmektedir.

kördür-: (Ateşi) canlandırmak, alevlendirmek 85,5 = 74/10 (s. 87). Metindeki cümle şöyle: *Anı od-ıla tolduranlar la'net olsunlar ki odı kördürür anlaruñ*. Son kısmı *odı gür-durur anlaruñ* şeklinde okumak gerekir. Aksi halde cümleden mânâ çıkmaz. Esasen Arapça karşılığı olan (en-nâri zâtî'l-vağüd) ibaresi de “tutuşturucu malzeme ile hazırladıkları ateş” mânâsına gelir. (Bk. Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, c. III, s. 1166, İstanbul 1965).

oklağulu: Yuvarlak, silindir biçiminde 71,10 (s. 88): *Oklağulu yağmur*. Burada “yuvarlak yağmur” değil, “birbiri ardınca, devamlı olarak, sağanak halinde yağın yağmur” anlatılmak isteniyor. KT. I, 273a-9'da cümle şöyledir: *Viribiye yağmurı üzerüñüze, biribiri ardınca inici*. Arapça karşılığı olan (midrâr) kelimesine, Kam. T. I, 855'de şu karşılık verilmiştir: “Matar-ı keşir sabbeden sehâba vasıfıdır”. TS.nde *oklağı yağmuru* deyimine “oklava gibi yağın yağmur, sağanak” mânâsı verilmiştir (V, 2943).

oñuldur-: İyileştirmek, şifa vermek 5,100 = 23/10 (s. 88). Kelimenin içinde geçtiği cümle şöyle: *Dahı añ ol vaqtı ki düzedürdüñ balçıkdan, kuş cismi gibi... dahı üfürürdüñ aña, ol kuş olurdu... dahı anadan gözsüz toğanı oñuldurduñ*. KT. I, 58a-4'te *sağ eylerdüñ, anadan gözsüz doğmuşı*. Z. fiili geçmiş zaman kipinde zannederek *oñul-*'dan *oñul-dur-* kabul etmiş. Halbuki fiilin kipi, cümledeki diğer fiillerden de anlaşılacağı gibi, geniş zamanın hikâyesidir ve *oñul-*'dan *oñul-t-* şeklinde türetilmiştir.

ögin-: Se fendre = yarılmak 16,68 = 36/a.4 (s. 88): *Karında 'alef ki var-durur, öginür, üç bölük olur*. Burada bahis konusu olan, hayvanın karnındaki yemdir. Bu yem hayvanın karnında “yarılmaz”, “öğütülür, sindirilir”.

ögrek: At sürüsü 3,12 (s. 88). S 36b-2'de kelime şöyle geçer:... *dahı atlardan ki ögrek olmuşdur*. T 46b-9... *dahı ögreg-ile atlardan*. KT. I, 23b-11... *dakı yuntlardan, nışân olunmış -yâ ota salınmış-*. Görüldüğü gibi kelime bu metinlerde "at sürüsü" mânâsında değil, at sürüsünün bir sıfatı olarak kullanılmıştır. TS. V, 3059'da *ögrek*: "Sürü, at sürüsü": *Gördiler ki bir ögrek atı sürüp giderler*. Burada da kelimeye yanlış mânâ verilmiştir. Çünkü *ögrek* atın sıfatı olarak kullanılmıştır. DS. IX, 3317'de *ögrek*: "Koşuma alıştırılmış hayvan; kısarak, beygir sürüsü". DLT. I, 54'te *ögür*: "Koyun, geyik, bağırtlak kuşu, deve, cariyeye gibi şeylerin toplu bir halde bulunması, bunların sürüsü, bölük"; EUTS. 148'de "hârâ, sürü". Hasan Basri Çantay, yukarıda adı geçen Kur'an tercümesinde (I, 85) (haylu'l-musevveme) tamlamasını "salma güzel atlar" şeklinde tercüme etmiştir. Kam. T. III, 487'de, *ögrek* kelimesinin Kur'an'daki karşılığı olan (musevvem)'in mastarı (tesvîm) için şu karşılıklar verilmiştir: 1. "Ata nişan için damga basmak", 2. "davayı kendi başına otağa salıvermek". (Hayl)"at sürüsü" demektir, (musevveme) ise onun sıfatıdır. Bütün bu açıklamalardan sonra şu neticeye varabiliriz: *Ögrek* kelimesi üç mânaya gelebilir: 1. "Nişan vurulmuş, damgalanmış", 2. "salıverilmiş", 3. "sürüler halinde, sürü sürü". Bâzı metinlerde tamlamanın isim kısmı düşürülüp sıfat olan *ögrek* "at sürüsü" mânâsında kullanılmış olabilir. Fakat bizim metnimizde bu mânâda kullanılmamıştır.

Ört: Alev; yangın 74,30 (s. 88): *Gözleri yıldırım gibi, arkaları kal'alar gibi, nefleri ört gibi*. A 314a-14 *Nefleri ört gibi, gözleri yıldırım gibi, azuları kal'alar gibi...* bir çigninden bir çignine bir yıllık yol-durur. T 339b-2... *nefesleri od gibi*. DLT. (I, 42 "yangın, yanan nesne") ve EUTS.nde (s. 152 "yanık, alev, nar, ateş") mevcut olan kelime, Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde pek geçmemektedir. T nüshasında *od* olarak geçmesi de bunu gösterir. TS. ve DS.nde de yoktur. Buna rağmen kelime CA.ın bazı nüshalarında arkaik bir şekil olarak kalmış olabilir.

örtle-: Seçmek, intihap etmek (= *ögürtle-*) 39,6 (s. 89). S 243b-5 *Eger Tañrı oğul dutmak dilese, ügürtleyeydi yaratduğı nesnelere*. A 247a-12'de *üründileydi*; T 270a-17'de *ügürtleyeydi*; KT. I, 218a-5'te *üyüre-di* şekillerinde geçmektedir. TS. VI, 4060'da *ügürtlemek, üyürtlemek, üvürtlemek*: "İyisini seçmek, tercih etmek". DS. IX, 3323'te *ögürtlemek*: "Ayırmak, seçmek"; 3350'de *örtlemek*: "Bir şeyin iyisini kötüsünü ayırmak, seçmek" (yalnız Bursa ve çevresinde); XI, 4061'de *ügürtlemek, ügütlemek*: "Seçmek, iyisini ayırmak". Buna göre, Z.nin metninde, CA.ın başka nüshalarında rastlanmayan *örtle-* şeklinin gerçekten kullanılmış olabileceğinden emin değiliz. Kaynak olarak gösterilen Zenk. 128'de kelime *ögürtlemek* olarak alınmış, madde içinde de *ördlemek* şekli gösterilmiştir.

öründile-, öründüle-: Seçmek 22,74 (s. 89). Kelime TS. VI, 4087'de *üründülemek* şeklinde tesbit edilmiştir. DS. IX, 3354'te *öründülemek* (yalnız Ankara ve çevresinde); XI, 4071'de *üründülemek* (birkaç yerde) olarak geçmektedir. Kanatimize göre kelimeyi *ü-* ile okumak daha doğru olur.

öllen-: Nasihat almak (= *ögüllen-*) 80,4 = 69/a.3 (s. 89): *Le'allî ki ol pâk ola günâhdan, yâ ötlene (sic!) Kur'ânile*. A 319a-18, S 315b-1 ve T 345a-6'da *ögüllene*; KT. I, 280b-5'te *ögüt duta* şeklinde geçmektedir. TS. V, 3073'te *ögüllenenmek*; *öllenmek* yok. DS. XI, 3358'de *ötleme*: "Öğüt vermek" (yalnız Ankara ve çevresinde). DLT. I, 102'de *ötlük*: "Öğüt, vaaz. Bu anlamda *öviit* denir; aslı *ögüt'tür*". EUTS. 154'te *ötleme*: "Nasihat etmek, öğüt vermek". Z. kelimenin önüne şüphe işareti koymuş. Başka nüshalarda rastlıyamadığımız bu kelime bizce de şüphelidir. Ş. Tekin, Maytrisimit, Ank. 1976 ö't "nasihat" 448 s.

sesirge-: Korkmak, ürkmek, irkilmek 18,62 (s. 92): *Yûsâc* eyitdi sesirgeyip... Kelime A 160b-7'de de aynı şekilde geçmektedir. DS. X, 3592'de "bir ses duyar gibi olmak; uyanmak" mânâlarıyla tesbit edilmiş olan kelimeyi başka sözlüklerde bulamadık. Fakat doğru olduğu kanaatindeyiz. Böylece eski dil hazinemiz bir kelime daha kazanmış oldu.

sır- (kılıç s.): Kılıcı kınından çıkarmak 2,51 = 7/27 (s. 94). A 5a-6'da *kılıç sırup* سِيرُوب , S 7a-3'te *kılıç sırup* سِيرُوب , T 10a-16'da *kılıç sıyırup* سِيرُوب okunacak şekilde harekelenmiştir. Sözlüklerde bu mânâda *sır-* fiiline rastlıyamadık. Kaynak olarak gösterilen Zenk. 581'deki *sırmak* maddesi içinde *kılıcı sırmak* deyimini geçmekte, fakat örnek verilmemektedir. Burada da bir hece düşmesi bahis konusudur. Kelime *seyirup* > *seyrup* > *sırup* şeklinde bir yıpranma neticesinde ortaya çıkmış olmalıdır. Bu bakımdan sözlüğe *sır-* olarak değil, *seyir-* olarak alınmalıydı.

sırıncağ: Kaygan 18,38 = 44/6 (s. 94): *Göndere senüñ bostânuñ üzerine od gökden, dahı ola sırıncağ toprak ki anda hergiz ota çâre yok*. S 161a-10'da *sırıncağ toprak*; A 159a-10'da *seyirincak toprak*; T 183b-20'de *sırıncağ toprak*; KT. II, 519'da *seyirincak taş* (= Ar. şafvân) "üstü düz ve kaygan taş" şekillerinde geçmektedir. TS. ve DS.nde *sırıncağ* şekli yoktur. Her iki sözlükte *seyirincak* birçok örnekle birlikte tesbit edilmiştir (V. 3465; X, 3627). yalnız, Z.nin de kaynak olarak gösterdiği Zek. 581'de *sırıncağ yer* deyimini buluyoruz. Kelimenin aslı *seyir-* fiilinden *seyirincak* > *seyirincak'tır*. Bâzı nüshalarda -y- düşmesiyle *sırıncağ* olarak geçmekte ise de sözlüğe *seyirincak* şeklinde alınması daha uygun olur.

sügsün: Ense 27,84 = 55/20 (s. 93). TS. V, 3617'de *süksün*; DS. X, 3707'de *süksün* ve *sügsün* şeklinde geçmektedir. Birincisine daha çok yerde rastlanmıştır. Bu kelimeyi de *süksün* okumak herhalde daha doğru olur.

tab-, *tap-* (s. 94). Birinci şekli almağa gerek yoktur. Doğrusu ikinci şekildir.

tala-: Yağma etmek 46,7 (s. 94). Verilen örnek: *Ol Tangrı o bilür şunu ki talarsız Kur'ânı 'ifilmekde*. S 267b-6,7'de ise cümle şöyledir: *Ol Tañrı eyü bilür şunu ki talarsız, Kur'ânı 'aybilmekde*. Cümledeki diğer yanlıklar bir yana, *tala-* şeklinde sözlüğe alınan ve metne hiç uymayan bir mânâ verilen kelimenin, "girmek" mânâsında *tal-* olduğu âşikârdır. Esasen kelimenin Kur'an'daki karşılığı olan (ifâzat fî) "lâkırdıya dalmak" mânâsına gelir (bk. Kam. T. II, 440). İbare KT. I, 239b-1'de *girürsüz anuñ içinde* şeklinde tercüme edilmiştir. Gerçi *tala-* "yağma etmek" fiili de vardır (bk. TS. V, 3704), fakat metindeki kelimenin bununla ilgisi yoktur.

tan-: İnkâr etmek 5,96 = 20/16 (s. 94). Verilen örnek: *Tangrı 'afv itdi, Peyğambere tanmazdan öñdin işledüklerüñüzi*. *Tan-* DLT. III, 184'te "inkâr etmek" mânâsında geçmektedir. Fakat Eski Türkiye Türkçesi metinlerindeki anlamı "danışmak, istişare etmek"tir. Kelime bu mânâda ve *danmak*, *tanmak* şekillerinde TS.nde de mevcuttur (II, 1004).

taşşurul-: Verilmek, ulaştırılmak 2,274 (s. 95). kelime *taşşur*'dan geldiğine göre (bk. DLT. II, 175 *taşşur-*, *taşşur-*), -1- eki almış şekli normal olarak *taşşurul-* olur. Fakat kelime zamanla ses uyumuna tâbi olarak *taşşurul-*, *taşşurul-* da okunabilir. S 33b-7'de *taşşurdıl-*; T 43a-20'de *taşşurul-* olarak geçmektedir. TS. V, 3748'de *taşşurul-* şeklinde tesbit edilmiş ve tek örnek de CA.dan alınmıştır.

tereke: Hububat 2,58 = 9/10 (s. 95): *Du'â eyle bizümçün Tangrıña, çıkarsun bizümçün şundan kim bilürür anı yir, baklından: tereke gibi, terhûn gibi...* Dipnotta H'de, S 7b-12 ve T 11b-2'de *tere*; KT. I, 5b-3'te ise *terre* "yeşillik, sebze" şeklinde geçmektedir. *Tereke* "mahsul, ürün, hububat" mânâsına geliyorsa da (bk. TS. V, 3793), metinde bahis konusu olan sebzedir. Z. burada bir istinsah hatasını esas kabul etmiştir.

tohta-: S'arrêter, se reposer, être tranquille = durmak, dinlenmek, sâkin olmak 5,113 = 23/a. 7 (s. 95): *Gönüllerümüz tohtaya*. Fiilin tam karşılığı, *gönül* kelimesiyle kullanıldığı zaman "huzura kavuşmak, mutmain olmak" (= Ar. içmi'nân)'dır. Dipnotta, H'de satır arasında açıklama mahiyetinde yapılan ilâve de *dülene* değil, *dölene* olacaktır. *Dölen-* fiiline KT. II, 164'te "huzura kavuşmak, mutmain olmak"; TS. II, 1234'te "mutmain olmak, sükûnet bulmak, huzura kavuşmak" mânâsı verilmiştir.

urutur-: Ayağa kalkmak, ayakta durmak 51,45 (s. 96). Verilen örnek: *Güçleri yitmedi uruturmağa*. Birçok metinde olduğu gibi burada da yanlış okunan bu şeklin doğrusu *örü tur-* olacaktır (bk. TS. V, 3122). Ayrıca bk. DLT. I, 139 ör- “yükselmek”; EUTS. 152 “Yükselmek, çıkmak”.

üleş: 54,28; *ülüş* 42,19: Pay hisse (= Ar. naşīb) (s. 97). Birinci şekil, S 283b-19’da *ülüş* okunacak şekilde hareketlenmiştir. Kelimenin isim olarak *üleş* şekli yoktur, yalnız *ülüş* vardır. *Üleş-* fiildir.

üşen-: Nefret etmek 13,21 (s. 97). Kelime S 137b-12’de şu cümle içinde geçmektedir: *Hisâbuñ yamanından üşenürler*. Âyette “sâlih kullar”dan bahsediliyor. Buna göre kelimeye, TS. VI, 4115’te olduğu gibi, “çekinmek, sakınmak, korkmak” mânâsını vermek gerekir.

vay kır-: Çılgılık atmak; sızlanmak, şikâyet etmek 51,29 (s. 97). S 278b-19,20 *Avratı Sâra hatun ilerü geldi, şol halda ki vaykırdı*. Kelimeyi iki ayrı heceye bölmeden *vaykıır-* “haykırmak” şeklinde okumak gerekir.

yaluñ: 55,14 = 58/19; *yalñ* 55,35 = 59/2: Alev (s. 85): *Dahı cân yaratdı... yaluñdan ki oddan-durur; ... akdarılır üzerüñüze... yalñ oddan dahı bakırdan*. Birinci şekil S 284b-21’de *yalñ* okunacak şekilde hareketlenmiştir.

yenin: (= Ar. ğâlib): Yenen, galip 39,1 (s. 85). Kelime A 247a-1’de şu cümle içinde geçmektedir: (el-‘azîz): *‘izzellü pâdişah-durur, yañî dükeli yaradılmış üzerine ğâlib yenin* *سكّی olıcı-durur*. Z. nin metninde bir baskı hatası olsa gerektir; ñ yer değiştirmiştir. Kelime Zenk. 965’te *yeñgin* ve *yeñin* olarak geçmektedir. TS. VI, 4477’de ise *yeğin*, *yiğın* okunmuş ve “üstün, faik, galip, kuvvetli, şiddetli, baskın” gibi mânâlar verilmiştir. Bizce bu okuyuş yanlıştır. Gerçi imlâ *-yeñgin* şekli hariç- her iki okuyuşa da müsaittir. Fakat kanaatimize göre kelimeyi *yeg*’den değil, *yeñ* < *yiñ*’den getirmek daha doğru olur. DS.nde kelimenin Amasya ve Isparta çevresinde “üstün, yenmiş” mânâsında ve *yeğin* şeklinde kullanıldığı tesbit edilmiştir (XI, 4224). Fakat bunu, ağızlarda zamanla meydana gelmiş bir ses değişikliğiyle izah etmek mümkündür.

yeñlicek: Çok kolaylıkla 16,82 = 38/17 (s. 85): *Anı yeñlicek görürsüz, göçünüz günü, götürmege*. Dipnotta H’de ve S 149a-23’te *yeynicek* olarak geçmektedir: *Anı yeynicek görürsüz* (= Ar. testeñiffüne-hâ). Bu örneklerle göre kelimeye “hafif” mânâsını vermek daha doğru olur.

yığlan-: 2,60 = 10/8; *yığlın-* 2,175: Çekinmek, kaçınmak, imtina etmek (s. 86): *Ümiddür kim siz korkasız, dahı günâhdah yığlanasız*. Fiilin *yığlan-* şekli yoktur; yanlış bir hareke sebebiyle ortaya çıkmış olsa gerektir. Fiil *yığ-* “menetmek” kökünden *yığ-ı-l-ı-n-* şeklinde türemiştir.

yumurlan-: Yığılmak, toplanmak 11,84 (s. 86). Kelimeyi, A 124a-22, T 147b-3 ve DLT. III, 114'te geçtiği gibi, *yumurlan-* okumak daha doğru olur. S 126a-21'de *yumrulan-* okunacak şekilde harekelenmiştir.

yület-: Traş etmek 22,30 = 46/a. 3 (s. 86):... *bıyık kesmek-durur, baş yületmek-durur...* Kelime S 180a-14'te *yülüt-* okunacak şekilde harekelenmiştir. Sözlüğe ayrıca *yülit-*, *yülü-*, *yülün-* maddeleri alındığına göre bunun da *yülit-* veya *yülüt-* olması gerekir. *Yület-* şekli etimoloji bakımından da yanlıştır. Zira kelimenin kökü *yüli-*'tir.